

Зарубіжні авторські зібрання

Любен

Генрік

Росмерсгольм

Харків
«Фоліо»
2023

ДІЙОВІ ОСОБИ

Йоганес Росмер — власник Росмерсгольму, колишній парафіяльний пастор

Ребека Вест — фрекен у домі Росмера

Ректор Крол — Росмерів швагер

Ульрік Брендель

Педер Мортенсгорд

Гельсет — економка в Росмерсгольмі

Дія відбувається у Росмерсгольмі, старому панському маєтку, на околиці невеличкого містечка біля фіорду на заході Норвегії.

ДІЯ ПЕРША

Вітальня в Росмерсгольмі: простора, по-старовинному вбрана й затишна. Спереду, біля стіни праворуч, кахляна груба, убрана свіжими березовими гілками й польовими квітками. Далі — двері. У задній стіні менші двері в передпокій. У стіні ліворуч вікно, а перед ним лавочка з квітками та рослинами. Біля груби стіл, софа та крісла. Навколо по стінах — старовинні та нові портрети пасторів, офіцерів й урядовців в уніформах. Вікно відчинене. Також відчинені й двері в передпокій і надвірні. Крізь надвірні видно високі, старі дерева вздовж алеї, що веде на подвір'я. Літній вечір. Сонце на заході. Ребека Вест сидить у кріслі біля вікна й плете велику білу шерстяну хустку, майже вже закінчену. Іноді вона пильно визирає з-за квіток у вікно.

Згодом входить із правого боку мадам Гельсет.

Гельсет. Чи не краще буде, коли я почну потрохи готувати до вечері, фрекен?

Ребека Вест. Так і робіть. Пастор має десь скоро прийти.

Гельсет. Чи не продуває там, де ви сидите?

Ребека. Так, трохи. Зачиніть, будь ласка. *(Гельсет іде й зачиняє двері в передпокій, потім підходить до вікна).*

Гельсет *(хоче зачинити й визирає у вікно).* Чи то не пастор там іде?,

Ребека *(жваво).* Де? *(Устає).* Так, це він. *(Ховається за заслону).* О, відійдіть убік. Щоб він нас не помітив.

Гельсет *(посеред кімнати).* Ні, подумайте, фрекен, — він почав знову ходити тою стежкою, що веде до млина.

Ребека. Він ішов тою стежкою й позавчора *(визирає з-за заслони в щілину).* А ну подивимось.

Гельсет. Чи наважиться він перейти кладку?

Ребека. Оце, власне, я й хочу побачити (*трохи згодом*). Ні. Він звернув убік. І сьогодні обходить колом. (*Виходить від вікна*). Довгим колом.

Гельсет. О, господи, справді. Мабуть, пасторові не легко переходити цей місток, де сталося таке нещастя, де...

Ребека (*згортаючи хустку*). Ви довго не забуваєте своїх небіжчиків тут, у Росмерсгольмі.

Гельсет. А я гадаю, що небіжчики довго не забувають за Росмерсгольм.

Ребека (*дивиться на неї*). Небіжчики?

Гельсет. Так, можна майже сказати, що вони не хочуть піти собі геть від тих, що тут залишились.

Ребека. Чому ви так гадаєте?

Гельсет. Так мені здається, бо чого ж приходиться сюди отой білий кінь?

Ребека. Так. А що ж то, власне, за казка про білого коня, мадам Гельсет?

Гельсет. Ет, не варто про це й говорити! Та ви й не повірите в такі речі.

Ребека. А ви ж вірите їм?

Гельсет (*підходить і зачиняє вікно*). Ет, я не хочу, щоб ви глузували з мене (*визирає у вікно*). О, гляньте, чи то не пастор знову йде стежкою від млина?

Ребека (*дивиться в той бік*). Ота людина там? (*Іде до вікна*). Аджеж то ректор.

Гельсет. Так, справді це ректор.

Ребека. Це було б чудово! Подивіться, він іде просто до нас.

Гельсет. Він іде так сміливо просто через місток. А вона ж була його рідна сестра. Ну, то я йду накривати на стіл до вечері.

Виходить праворуч. Ребека стоїть біля вікна, вона вітається, усміхається й виглядає у вікно.

Починає смеркати.

Ребека (*іде до дверей праворуч і говорить*). Люба Гельсет, ви ж подбайте подати до столу що краще. Ви ж знаєте, що ректор найбільше любить.

Гельсет (*з-за дверей*). Гарзд. Я вже подбаю.

Ребека (*відчиняє двері в передпокій*). От нарешті. Сердешно вітаю вас, любий ректоре!

Ректор Крол (*у передпокою ставить у куток свою палицю*). Дякую. Отже, я не потурбую вас своїми відвідинами?

Ребека. Ви?! Як вам не соромно!

Крол (*входить*). Ви завсіди такі ласкаві. (*Озирається*). А Росмер, певне, у своїй кімнаті?

Ребека. Ні, він пішов на прохідку, але чогось забарився довше, ніж звичайно, та він, напевне, хутко прийде. (*Показує на софу*). Будь ласка, сідайте тим часом.

Крол (*кладає капелюха на стіл*). Щиро дякую (*сідає й роздивляється навколо*). Але ж як гарно ви прибрали цю стару кімнату! Квіти скрізь...

Ребека. Росмер так любить бачити навколо себе живі, свіжі квіти.

Крол. Та й ви, я гадаю, теж.

Ребека. Авжеж. Мені здається, що вони так чудово пахнуть. Раніш ми не мали змоги зробити собі таку втіху.

Крол (*хитає сумно головою*). Бідна Беата не зносила сильних пахоців від квіток.

Ребека. А також яскравих кольорів. У неї зараз же паморочилась голова.

Крол. Так, я це ще пам'ятаю (*веселішим тоном*). Ну, як же ви тут живете.

Ребека. Отако-о все, як звичайно. День по дні. А як у вас? Як ваша дружина?

Крол. Ах, люба фрекен Вест, не треба про це говорити. У сім'ї завжди буває щось таке, що не в'яжеться так як треба. А надто в такі часи, як оце наш час.

Ребека (*трохи згодом сідає в крісло біля софи*). Чому ви ні разу не завітали до нас під час літніх ваканцій?

Крол. Ну, не можна ж раз у раз надокучати людям.

Ребека. Якби ви знали, як ми нудились без вас.

Крол. До того ж я ще й виїздив.

Ребека. Так, але тільки на два тижні. Ви, здається, відували народні зібрання.

Крол (*киваючи*). А що ж ви на це скажете? Чи думали ви коли, що я на свої літа стану політичним агітатором? Га?

Ребека (*усміхаючись*). Ви ж, ректоре, завжди трохи агітували.

Крол. Еге ж, але то так собі, для власного задоволення. А тепер це має серйозніший характер. Чи ви читаете коли-небудь радикальні газети?

Ребека. Так, любий ректоре, не могу заперечувати, що...

Крол. Дорога фрекен Вест, проти цього не можна нічого сказати. Для вас немає нічого кепського.

Ребека. Я теж так гадаю. Я мушу стежити за життям. Доконче треба знати.

Крол. Отже, у всякому разі я не вимагаю від вас, жінок, щоб ви брали участь у суспільному розбраті — у громадянській війні, хотів я сказати, що тут лютує. Проте ви, значить, читали, як ці люди з «народу» плюндрували мене? Які грубі наклепи робили вони на мене?

Ребека. Так, але мені здається, що й ви досить уперто захищались.

Крол. Це правда. Я й сам хотів це сказати. Тепер уже й я нагострив зуби. Вони мусять зрозуміти, що я не з тих людей, що добровільно підставляють спину під стусани. (*Перепиняючи себе*). Ет, слухайте, залишимо на сьогодні ці сумні й обурливі питання.

Ребека. Гаразд, залишимо це, любий ректоре.

Крол. Скажіть мені краще, як живеться тут, у Росмерсгольмі, тепер, коли ви лишилися одні. З того часу, як наша бідна Беата...

Ребека. Дякую, гаразд. Велика пустка почувається без неї в домі. Також, розуміється, і сумно, і нудно. Проте...

Крол. Думаєте, ви залишитесь тут? Власне, назавжди, хочу я спитати.

Ребека. Я, любий ректоре, ще й сама остаточно не вирішила. Щоправда, я так звикла тут жити, що мені здається, ніби й я також належу до цього дому.

Крол. Ви, ну, звичайно, це цілком зрозуміло.

Ребека. І доки пан Росмер знаходить, що я можу бути для нього корисна й потрібна, я думаю зостатись.

Крол (*дивиться на неї зворушливо*). Знаєте, в цьому є щось величне для жінки — так жертвувати своєю молодістю для інших.

Ребека. Ет, а для чого б я мала й жити ?

Крол. Спочатку ви не мали спокою й відпочинку з тим незносним, паралізованим при́браним батьком.

Ребека. Ні, повірте, доктор Вест не був такий незносний, коли ми жили там, угорі, у Фінмаркені. Його згубили оті жахливі морські подорожі. Коли ми переїхали сюди, то справді довелось пережити два тяжких роки, доки він упокоївся.

Крол. А хіба не були для вас іще тяжчі ті роки, що настали потім?

Ребека. Ні, як ви можете таке казати! Адже я так любила Беату. Вона, бідолаха, так дуже потребувала догляду та ласкавого піклування.

Крол. Подяка й шана вам, що ви з такою поблажливістю згадуєте її.

Ребека (*присуваячись ближче до нього*). Любий ректоре, ви сказали це так гарно й душевно, я така впевнена, що за вашими словами не криється жодне незадоволення.

Крол. Незадоволення? Що ви хочете цим сказати?

Ребека. Ну, не було б нічого дивного, коли б вам стало прикро бачити, як я, чужа людина, ходжу, порядкую й господарюю в Росмерсгольмі.

Крол. Але ж ні, як ви могли собі уявити, що!

Ребека. Отже, цього немає (*простягає йому руку*). Дякую, любий ректоре! Дякую, дякую за це.

Крол. Ну, і як щось таке могло впасти вам на думку?

Ребека. Я почала цього боятися, ви так зрідка приходите до нас.

Крол. Тут ви дуже помилились, фрекен Вест. Та до того ж, власне, тут нічого й не змінилося. Адже ви — ви самі — всім порядкували останні роки перед смертю бідолашної Беати.

Ребека. Тоді все робилось ніби від імені самої господині.

Крол. Хоч би що там було, знаєте що, фрекен Вест? Я зі свого боку не мав би нічого проти того, щоб ви... Та про це, певне, не треба й говорити.

Ребека. Що саме у вас на думці?

Крол. Якби могло так скластися, що ви заступили б по-рожне місце.

Ребека. Я заступаю те місце, яке бажаю, пане ректоре.

Крол. Це справді так, проте...

Ребека (*перепиняє його суворо*). Сором вам, ректоре Кроле. Як можете ви жартувати в такий спосіб?

Крол. Еге, наш добрий Йоганес Росмер, здається, казав, що він більше, ніж треба, зазнав подружнього життя. А все-таки...

Ребека. Знаєте, мені трохи смішно з ваших слів.

Крол. Нехай... Скажіть лише, фрекен Вест, коли дозволите спитати, скільки вам, власне, років.

Ребека. Соромно й признатись — уже сповна двадцять дев'ять, пане ректоре. Вже йде до тридцятки.

Крол. Так, так. А Росмер — скільки йому? Дозвольте. Він на п'ять років молодший за мене. Отже, йому добрих сорок три роки. На мою думку, це було б саме під пару.

Ребека (*підводиться*). Ну, й певно, ну й певно. Це було б саме під пару. Ви питимете з нами чай увечері?

Крол. Так, дякую. Я гадав залишитись тут довше. Є одна справа, що про неї я маю поговорити з нашим добрим приятелем. А потім, фрекен Вест, — щоб у вас знову не з'являлись безпідставні думки, я буду приходити сюди частіше, як і колись.

Ребека. Гарзд, будьте ласкаві (*тисне йому руку*). Дякую, дякую! Ви, проте, справді щирий.

Крол (*бурчить про себе*). Так? Я такий справді? Чогось такого я справді ніколи дома не чув.

Йоганес Росмер заходить із дверей праворуч.

Ребека. Пане Росмер, ви бачите, хто тут сидить?

Йоганес Росмер. Мадам Гельсет сказала вже мені. (*Ректор Крол підводиться*).

Росмер (*ласкаво та тихо, стискаючи йому руку*). Вітаю в нашій хаті знову, любий Крол (*кладає свої руки йому на плечі й дивиться у вічі*). Дорогий, старий друже! Я так і знав, що одного разу тут у нас буде все так, як і колись.

Крол. Але ж, чудний чоловіче, — невже ти міг собі уявити, що між нами щось могло статися!

Ребека (*до Росмера*). Так, подумайте, як добре, що це була лише одна уява.

Росмер. Це було справді так, Кролю. Але чого ж ти так відокремився від нас?

Крол. Бо я не хотів ходити тут живою згадкою про ті нещасливі роки — і про неї, що загинула під млиновим колесом.

Росмер. Це була гарна думка в тебе. Ти був завжди таки чутливий. Але це не давало тобі жодної підстави віддалятися від нас. Ходімо, сядемо на канапу. (*Сідають*). Ні, для мене зовсім не боляче згадувати про Беату. Ми говоримо щодня про неї. Нам здається, що вона все ще належить до нашого дому.

Крол. Це справді так?

Ребека (*засвічує лампу*). Так, це справді так.

Росмер. Це ж так зрозуміло. Ми обоє так щиро любили її. Як Ребека — як фрекен Вест, так і я, ми обоє робили все, що було можливе, щоб полегшити страждання бідолашної хворої. Ми не маємо, в чому докоряти собі. Тому, мені так здається, в згадках про Беату є якесь хороше й миле почуття.

Крол. Любі, хороші люди. Відтепер я приходитиму до вас щодня.

Ребека (*сідаючи в крісло*). Гарзд, глядіть же, додержуйте слова!

Росмер (*трохи невпевнено*). Слухай, Кроле, я дуже хотів би, щоб наші відносини ніколи не порвались. Ти був для мене вірним порадником весь час, відколи ми знайомі. Ще з часів студентства.

Крол. Так, і я завжди надавав цьому великої ваги. Може, тепер у тебе є щось надзвичайне?

Росмер. Є багато дечого такого, про що мені хотілось би поговорити з тобою одверто й щиро. Так би мовити, від щирого серця.

Ребека. Так, це правда, пане Росмере? Мені здається, це було б так гарно — між старими приятелями.

Крол. О, ти можеш бути певен, я маю теж багато дечого поговорити з тобою. Тепер я став активним політиком, як тобі відомо.

Росмер. Так, я чув. Як це, власне, сталося?

Крол. Мусів знаєш. Мусів, хоч і не хотів. Неможливо довше залишатись тільки глядачем. Тепер, коли саме радикали взяли до рук владу, тепер слухний час. Тому я також взявся об'єднати, нарешті, наш маленький гурток приятелів ще тісніше. Тепер, кажу, саме час!

Ребека (*з легкою посмішкою*). А чи тепер, власне, не надто пізно?

Крол. Безумовно було б багато краще, якби ми були завчасно захопили течію. Але хто ж міг сподіватись, що це так далеко заведе? Я у всякому разі не гадав (*встає і ходить по кімнаті*). А тепер у мене справді розплющились очі. Тепер бунтівничі настрої протиснулись навіть у школу.

Росмер. У школу? Але ж не у твою школу?

Крол. Еге, так воно і є. В мою власну школу. Як тобі здається? Між іншим, я довідався, що хлопці у старшому

класі, себто частина хлопців, заснували вже з пів року тому таємний гурток і виписували Мортенсгорову газету.

Ребека. О, «Маяк».

Крол. Еге, як вам здається, чи це здорова їжа для майбутніх громадських діячів? Але найсумніше, треба сказати, те, що якраз усі здатні учні у класі об'єдналися і змовилися проти мене. Тільки цілковиті нездари та другорічники відмовилися пристати до гуртка.

Ребека. Ви берете це так близько до серця, ректоре?

Крол. Ще б пак! Бачите, як мені перешкоджають і заважають у моїй діяльності! (*тихше*). Але я трохи був не сказав, — хай буде, що буде! А тепер все йде на гірше (*озирається*). Тут часом не підслухає хто під дверима?

Ребека. О, звичайно, ні.

Крол. Треба вам знати, що дух бунтівників та розбрату протиснувся навіть у мою власну хату. У мою власну тиху родину. Зруйнували мені спокій родинного життя.

Росмер (*підводячись*). Що ти кажеш! Дома, у тебе?

Ребека (*підходить до ректора*). Але ж, дорогий ректоре, що сталося?

Крол. Можете уявити собі, мої власні діти — коротко — мій Ляуріц керівник цієї шкільної банди. А Гільда вишила червону теку, щоб ховати «Маяк».

Росмер. Це мені ніколи не могло й приснитися, щоб у тебе, у твоїй хаті...

Крол. Та й кому б це могло приснитися? У моїй хаті, де завжди панував послух та порядок, — де над усім досі порядкувала єдина сильна воля.

Ребека. Як же ставилась до цього ваша дружина?

Крол. Бачите, це й є найдивніше з усього. Вона, що весь час — як у великому, так і в малому — поділяла мої погляди, згоджувалася з моїми думками, тепер у багатьох справах стоїть на боці дітей. Та ще й обвинувачує мене в тому, що сталося. Каже, що я впливаю пригнічуючи на молодь. Ніби часом не буває потрібно, щоб... Ну, отакий неспокій стався

в моїй хаті. Але я, звичайно, як можна менше говорю про це. Краще про це мовчати (*ходить по кімнаті*). О, так, так, так.

Зупиняється, заклавши руку за спину, біля вікна й дивиться надвір.

Ребека (*наближається до Росмера й говорить йому пошепки й непомітно для ректора*). Зроби це!

Росмер (*так само*). Не сьогодні ввечері.

Ребека (*як перед тим*). Саме сьогодні (*відходить і поправляє лампу*).

Крол (*знову переходить кімнату*). Так, мій любий Росмере, отже, тепер ти знаєш, як дух часу накинув тінь своїми крилами на моє родинне життя й на мою громадську діяльність. І проти цього згубного духу часу, що все руйнує, я не повинен хіба боротись усіма засобами, що є в моєму розпорядженні? Ні, я справді борюсь. І пером, і словом.

Росмер. І ти сподіваєшся чогось досягти в такий спосіб?

Крол. Я хочу у всякому разі виконати свою громадську повинність. І я певен, що кожний громадянин, який дбає про добробут своєї батьківщини й любить її, повинен робити теж саме. Бачиш, тому я й прийшов сьогодні до тебе.

Росмер. Але ж, любий, як ти гадаєш, що я повинен?

Крол. Ти повинен допомогти твоєму старому приятелю. Зроби так, як ми всі. Допоможи, скільки можеш.

Ребека. Але ж, ректоре Кроле, ви знаєте, що пан Росмер відчуває неохоту до цього всього.

Крол. Цю неохоту йому треба тепер якось перемогти. Ти, Росмере, замало стежиш за всім цим. Ти тут сидиш і замуруєш своїми історичними збірками. Хай бог боронить, я з повагою ставлюся до всіх цих родоводів і всього, що сюди належить. Але час тепер не для такого заняття, на жаль. Ти не можеш собі уявити, в якому стані знаходиться все навколо в країні. Все пішло шкереберть, коротко кажучи, — всі, до одного, поняття. Треба бойової роботи, щоб викорчувати всі оці помилкові думки.

ЗМІСТ

РОСМЕРСГОЛЬМ	3
ДІЯ ПЕРША	6
ДІЯ ДРУГА	31
ДІЯ ТРЕТЯ.....	57
ДІЯ ЧЕТВЕРТА	78
БУДІВНИЧИЙ СОЛЬНЕС	95
ДІЯ ПЕРША	98
ДІЯ ДРУГА	133
ДІЯ ТРЕТЯ.....	164